

TÜRKİYE’DE YARGININ HUKUK ÖTESİ SORUNLARI

Fazıl Hüsnü ERDEM*

ÖZ

Türkiye'nin temel sorun alanlarından birini yargı oluşturmaktadır. Son yıllarda yapılan kamuoyu araştırmalarında yargıya yönelik güven duygusunun her geçen gün daha da azaldığı tespit edilmektedir. Yargının işleyişine ilişkin kamuoyunda oluşan yaygın güvensizlik duygusu ve toplumda güçlü bir şekilde kendisini hissettiren adalet arayışı ve beklentisi, yargının kendisinden beklenen özgürlükleri koruma ve adalet dağıtma işlevini gereği gibi yerine getirememesinden beslenmektedir. Yargının, var oluş sebebine uygun bir biçimde görev icra edememesi, anayasal ve yasal düzenlemelerin eksikliğinden ya da yanlışlığından ziyade, yargının siyasal iktidar karşısında bağımsız ve tarafsız olamamasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple, yargı alanında yaşanan sorunların çözümüne ve yargıya dair güvensizlik duygusunun aşılmasına yönelik çözüm arayışlarında anayasal ve yasal düzenlemelere değil, hukuk ötesi parametrelere odaklanmak ve bu çerçevede çözüm üretmeye çalışmak gerekir.

Anahtar Kelimeler: Adalet ve yargı, kuvvetler ayrılığı, hukukun üstünlüğü, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı, siyasi sistem ve yargı, yargının araçsallaşması ve siyasallaşması.

* Prof. Dr., Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, E-Mail: fherdem@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0002-1428-0643.

Makalenin Gönderim Tarihi : 08.05.2019.

Makalenin Kabul Tarihi : 30.05.2019.

BEYOND-LAW PROBLEMS OF THE JUDICIARY IN TURKEY

ABSTRACT

Judiciary constitutes one of the main problematic areas in Turkey. Public opinions conducted in recent years have shown that trust in the judiciary decreases day by day. The prevalent feeling of mistrust in the public about the functioning of the judiciary, the quest and expectation for justice that make itself felt strongly in the society arise from the inability of the judiciary system to keep liberties and distribute justice properly, which are supposed to be fulfilled by it. The failure of the judiciary to perform properly in accordance with the reason for its existence (raison d’etre) stems from the lack of independence and impartiality of the judiciary against political power, rather than the lack or inaccuracy of the constitutional and legal arrangements. Therefore, in the search for solutions to solve problems in the judicial field and to overcome the feeling of insecurity about the judiciary, it is necessary not to focus on constitutional and legal regulations but on beyond-law parameters instead and try to produce solutions within this framework.

Keywords: Justice and judiciary, separation of powers, rule of law, the independence and impartiality of the judiciary, political system and judiciary, instrumentalization and politicization of the judiciary.

I. GİRİŞ: TÜRKİYE’DE YARGI SORUNU

Türkiye’de, hukuk ve yargı alanında çok ciddi sorunların yaşandığı bilinmektedir. Ulusal ve uluslararası düzeyde yürütülen çeşitli çalışma ve araştırmaların sonuçları; Türkiye’de hukuka ve yargıya olan güven duygusunun her geçen yıl azaldığını, hukuk sisteminin adalet üretme kapasitesinde gerilemenin var olduğunu, yargının iktidarı/idareyi gereği gibi denetleyemediğini ve yargı bağımsızlığı ilkesinin zedelendiğini ortaya koymaktadır. Anket çalışmaları ve alan araştırmalarına, yazılı, görsel, ve sosyal medyada çıkan haberler ve yapılan yorumlar ilave edildiğinde, Türkiye’de hukuk ve yargıyla sorunu olmayan vatandaşın çok az sayıda olduğu anlaşılmaktadır. Bütün bunlar, ülkede bir “adalet(sizlik)” sorununun var olduğuna işaret etmektedir. Güncel olduğu kadar tarihsel de olan bu sorun, esas itibarıyla yargının iktidarlara bağımlı ve uyumlu işleyişinden kaynaklanmaktadır.

Türkiye’de yargının bağımsız ve tarafsız olamamasına bağlı olarak, özgürlükleri koruma ve adalet dağıtma işlevini yerine getirememesinden kaynaklanan bir “yargı sorunu”nun varlığına dair birçok ulusal ve uluslararası ölçekli yapılan araştırma, çalışma ve rapora yer vermek mümkündür. Yine aynı şekilde, özellikle adli yıl açılış törenlerinde yüksek mahkeme başkanlarının yargı sorununu tespit eden ve çözüm önerileri sunan konuşma metinleri, konuyla ilgili meslek kuruluşlarının ve sivil toplum örgütlerinin hazırladıkları raporlar ile konuya ilişkin kaleme alınmış birçok akademik çalışma da mevcuttur. Bunlardan sadece birkaçına değinmek, genel manzarayı görebilmek açısından yeterli olacaktır.

Henüz yargıya yönelik güven duygusunun bugünkü kadar sarsılmadığı 2016 yılı içerisinde Yargıtay Başkanı İsmail Rüştü Cirit, “geçmişte yargıya güven yüzde 70 idi, şimdi yüzde 30’lara düştü.” diyerek bu tespiti doğrulayıcı bir açıklamada bulunmuştur.¹ Yargıtay Başkanının beyanatından yaklaşık bir buçuk yıl sonra Türkiye Barolar Birliği Başkanı Metin Feyzioğlu, 2017-2018 Adli Yıl Açılış Mesajında Yargıtay Başkanının tespitini teyit edercesine şu açıklamada bulunmuştur: “Yargıya güven, tarihin en düşük seviyesine inmiştir. Bu durum; Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin varlığını tehdit edecek derecede tehlikeli bir hal almıştır.”² Yargıdaki gidişata yönelik bu tespit ve uyarıyı 2018-2019 Adli Yıl Açılış Basın Toplantısındaki konuşmasında da tekrar dile getiren Metin Feyzioğlu, “Yargıya duyulan güvenin yüzde 20’ler seviyesine düşmüş olması, ülkemizin ve milletimizin yaşamsal menfaatleri açısından açık ve yakın bir tehlikeye işaret etmektedir.”³ diyerek, hem yargıya duyulan güvenin daha da azaldığını ve hem de bu durumun ülkenin bugünü ve geleceği açısından çok ciddi bir risk barındırdığını ortaya koymuştur.

Türkiye’de hukuk ve yargı sisteminin hal-i pür melalini ortaya koyan ve Emir Kaya tarafından gerçekleştirilen bilimsel çalışmanın verileri de, Yargıtay Başkanı ile Türkiye Barolar Birliği Başkanı’nın

¹ Hürriyet, 29.04.2016.

² Bkz. <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/turkiye-barolar-birligi-baskani-av-prof-dr-metin-feyzioglunun-2017-2018-adli-yil-acilis-mesaji-78203> (Erişim tarihi: 27.03.2019).

³ Bkz. https://d.barobirlik.org.tr/2018/20180903_adliyilaciliskonusma.pdf (Erişim Tarihi: 27.03.2019).

tespit ve ikazlarını doğrular mahiyettedir.⁴ ‘Türkiye’de Hukuk Zihniyeti’ başlıklı proje kapsamında 4170 katılımcı üzerinde gerçekleştirilen anket çalışmasının sonuçlarına göre; Türkiye’de hukuk sisteminin adalet ürettiğine inananların oranı %35, hukuka yönelik memnuniyet düzeyi %32’dir. Hukuk öğrencilerinin %87’si liyakatle iş bulacaklarına inanmamakta, hukuk öğrencilerinin %76’sı iş bulmada güçlü sosyal bağların varlığını yeterli görmekte, avukatların %36’sı hâkim ve savcılarını adil bulmakta, yine avukatların %22’si yargının yakın geleceği hakkında olumlu düşünmekte, hâkim ve savcılarının %45’i yargı yönetimini adil bulmakta, hâkim ve savcılarının %44’ü yargının bağımsız ve tarafsız olduğuna inanmaktadır.⁵ Bütün bu veriler ve anket çalışmasında yer alan diğer veriler, Türkiye’de hukuk ve yargı alanında yaşanan sorunları bütün yönleriyle çıplak bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Avrupa Birliği (AB) Komisyonu tarafından hazırlanan ve özellikle son yıllarda giderek sertleşen düzenli İlerleme Raporlarında da Türkiye’deki yargının yapısı ve işleyişine dair çok ciddi eleştiriler yer almaktadır. Avrupa Komisyonunun aday ülkenin AB müktesebatına uyumuna ilişkin kaydettiği ilerlemeleri ya da gözlemlediği eksiklikleri değerlendirdiği yıllık İlerleme Raporları, aday ülkenin adeta karnesi gibidir. Türkiye’nin AB müktesebatına uyum çerçevesinde anayasal ve yasal reformları hayata geçirdiği dönemde hazırlanan İlerleme Raporlarına bakıldığında, Türkiye’nin attığı olumlu adımların ve katettiği ilerlemelerin altını çizen pozitif bir dilin hâkim olduğu görülür. Reformların askıya alındığı ve kazanımların kaybedilmeye başlandığı yıllara ait İlerleme Raporlarında ise, tam tersi bir dil ve içerik dikkat çeker. Nitekim, son yıllarda Komisyon tarafından hazırlanan İlerleme Raporları, başta demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları alanları olmak üzere hemen her alana dair eksikliklerin ve yanlışlıkların dile getirildiği ve bunlara yönelik yapılması gerekenlerin sıralandığı metinler olarak temayüz eder.

AB Komisyonunun 2016 ve 2018 İlerleme Raporlarının “Hukukun Üstünlüğü” başlığı altında çok geniş bir şekilde dile getirdiği tespit ve önerilere bakmadan, sadece her iki Raporun özet kısmında yer alan birer paragraflık değerlendirmeye göz atmak, Türkiye’deki yargı

⁴ Adı geçen çalışma için bkz. Emir Kaya, Hukuk Zihniyeti, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016.

⁵ Anket çalışması sonuçları için bkz. Kaya, s. 376, 416-417, 449, 463.

sistemine ilişkin bilgi sahibi olmak için yeterli olacaktır. 2016 Türkiye Raporu'nun özet kısmında yargıya ilişkin şu değerlendirmeye yer verilmiştir: “(...) Özellikle yargı bağımsızlığı konusunda geçen yıl gerileme olmuştur. Yüksek Mahkemelerin yapısı ve kuruluşuna ilişkin yapılmış olan önemli değişiklikler ciddi endişe kaynağı olup söz konusu değişiklikler Avrupa standartları ile uyumlu değildir (...) Yargının, görevlerini bağımsız ve tarafsız şekilde gerçekleştirmesine imkân tanıyan ve yürütmenin ve yasamanın kuvvetler ayrılığı ilkesine riayet ettiği bir ortamda çalışması gerekmektedir.”⁶ 2018 Türkiye Raporu'nun özet kısmında da benzer bir değerlendirmeye yer verilmiştir: “(...) Özellikle yargı bağımsızlığı konusunda geçen yıl ilave ciddi gerilemeler olmuştur. Hâkimler ve Savcılar Kurulunu (HSK) düzenleyen anayasal değişiklikler yürürlüğe girmiştir ve Kurulun yürütme erkinden bağımsızlığını daha fazla zayıflatmıştır. HSK, büyük çaplı açığa almalara ve hâkim ve savcılarının görev yerlerini değiştirmeye devam etmiştir. Hâkim ve savcılarının işe alınmasında ve terfisinde nesnel, liyakate dayalı, tektip ve önceden belirlenmiş kriterlerin bulunmamasına ilişkin kaygıların giderilmesine yönelik herhangi bir çaba gösterilmemiştir.”⁷

Dünyada hukukun üstünlüğünü sağlamayı ve geliştirmeyi hedefleyen bağımsız bir uluslararası düşünce kuruluşu olan “Dünya Adalet Projesi” (World Justice Project) tarafından ülkelerin hukuk sistemlerini değerlendirmek amacıyla her yıl hazırlanan “Hukukun Üstünlüğü Endeksi” verileri de, Türkiye'deki hukuk ve yargı sisteminin ne denli sorunlu olduğunu ortaya koymaktadır. Ülkelerin hukuk ve yargı sistemlerine ayna tutan bu raporlarda, hukukun üstünlüğü ilkesiyle bağlantılı sekiz kategoride performans değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bu kategoriler; devletin yetkileri üzerindeki sınırlamalar, yolsuzlukla mücadele, şeffaf hükümet/yönetim, temel haklar, düzen ve güvenlik, düzenleyici uygulamalar, sivil adalet ve ceza adaletinden oluşmaktadır. Bu kategoriler üzerinden hazırlanan ve 2008 yılından bugüne her yıl yayımlanan “Hukukun Üstünlüğü Endeksi”nde Türkiye 2014 yılında 99 ülke arasında 59'uncu, 2015 yılında 102 ülke arasında 80'inci, 2016

⁶ Rapor için bkz. https://www.ab.gov.tr/files/ceb/Progress_Reports/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf (Erişim Tarihi: 29.03.2019).

⁷ Bkz. https://www.ab.gov.tr/siteimages/pub/komisyon_ulke_raporlari/2018_turkiye_raporu_tr.pdf (Erişim Tarihi: 29.03.2019).

yılında 108 ülke arasında 99’uncu, 2017’de 113 ülke arasında 101’inci ve nihayet 2018 yılında 126 ülke arasında 109’uncu sırada yer aldı.⁸

Anayasa hukukçusu Kemal Gözler de yargının son yıllarda içine düşmüş olduğu durumu şu şekilde dile getirmektedir: “Temel hak ve hürriyetleri korumak amacıyla tasarlanan anayasal ve hukukî mekanizmalar, temel hak ve hürriyetlere müdahale etme aracı hâline dönüştü. Hâkimler, temel hak ve hürriyetleri koruyan değil, tersine temel hak ve hürriyetlere müdahale eden görevliler hâline geldi. İktidarı sınırlandırmakla görevli organlardan birincisi olan Anayasa Mahkemesi, iktidarı sınırlandıran bir unsur değil, tersine onu tahkim eden bir unsur hâline dönüştü. Kısacası hukuk, siyasetin longa manus’u hâline geldi. Artık hukuk, siyaseti çerçevelemedi; tersine o siyasetin cenderesi altında bulunuyor.”⁹

II. ADALET VE YARGI

İnsan topluluklarının devlet şeklinde örgütlendiği ilk dönemlerden beri adalet dağıtma görevi devletin temel fonksiyonlarından biri olarak kabul edilmiştir. Adalet, insanların devletlerden talep ettiği öncelikli konuların başında gelmiştir. Toplumun adalet beklentisini karşılayan devletler huzuru, güvenliği ve barışı sağlayarak kaim olmuşlar; adaletten sapan devletler ise yıkılıp gitmişlerdir. Bu nedendir ki, “*Adalet mülkün temelidir*” düsturu, evrensel geçerliliğe sahip bir ilke olarak kabul görmüştür. Geçerliliğini ve gerçekliğini kaybetmeyen bu evrensel ilkeyi teyit eden bir Alman atasözünde “*Ülke yalnız adaletle ebedileşir ve adaletsizlikle yıkılır*” denmiştir.

Adalet, herkese hak ettiğini vermektir. Bunun anlamı, insanların haklarının güvence altına alınmasıdır. Herkese hak ettiğinin teslim edilmediği ve insanların haklarının koruma altına alınmadığı bir toplumda haksızlık ve zulüm egemen olur; sahipsiz, kimsesiz ve güçsüz insanlar, güçlülerin ve zalimlerin insafına terk edilerek onursuz bir

⁸ Hukukun Üstünlüğü Endeksleri için bkz. <https://worldjusticeproject.org/> (Erişim Tarihi: 27.03.2019).

⁹ Kemal Gözler, “Hukuk Nereye Gidiyor? Gözlemler ve Sorular”, <http://www.anayasa.gen.tr/hukuk-nereye-gidiyor.htm>, (Yayın Tarihi: 12.12.2018).

yaşama mahkum olurlar. İnsan onurunun zedelendiği ya da yok edildiği bir toplumda artık insanlıktan söz edilemez.

Adaletin olmadığı bir toplumda endişe, korku, güvensizlik, huzursuzluk, kargaşa ve kaos hakim olur. Böylesi bir toplumda kanunların varlığının da bir önemi ve değeri yoktur. Zira, adaletin geçerli olmadığı bir toplumda kanunlar, Balzac'ın ifade ettiği gibi, “*güçlülerin delip geçtiği, zayıfların ise takılıp kaldığı bir örümcek ağına benzer.*” Bu durum, nihai tahlilde, devletin varlık sebebinin ve meşruluğunun tartışılmasına ve sorgulanmasına yol açar. Montesquieu'nun da haklı olarak belirttiği gibi, “*halkın adalete inanmaz bir noktaya geldiği yerde, rejim mahkum olur.*”

Toplum ve devlet hayatındaki kritik önemine binaendir ki, hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik devletlerde adaleti dağıtma görevi, yasama ve yürütmeden bağımsız kılınan yargı organlarına bırakılır. Anayasacılık teorisine hakim olan “kuvvetler ayrılığı” ilkesinin temel saikini de bu kaygı oluşturur.

Kuvvetler ayrılığı ilkesi, özgürlükleri güvence altına alabilmenin bir gereği olarak yasama, yürütme ve yargı erklerinin birbirlerinden ayrılması gerektiğini ifade eder. Zira, bütün güçlerin tek bir elde toplanması halinde yönetimin denetlenemeyeceği, keyfiliğe kaçacağı ve bu sebeple de özgürlüklerin güvence altına alınamayacağı kabul edilir. İktidarın temerküzüne bir tepki olarak ortaya çıkan kuvvetler ayrılığı ilkesi, iktidarın yozlaştırıcı olduğuna ilişkin tarihsel tecrübeden beslenir. Lord Acton'a ait “*iktidar yozlaştırır, mutlak iktidar ise mutlak anlamda yozlaştırır*” şeklindeki aforizma, bu gerçekliği çok veciz bir biçimde ifade eder. Kuvvetler ayrılığı ilkesinin amacı da, iktidarı yozlaşmadan alıkoymak, keyfiliğe kaymasını önlemek, frenlemek ve sınırlamak suretiyle özgürlükleri korumak ve güvence altına almaktır.¹⁰

Kuvvetler ayrılığı kuramının temel önermesi olan özgürlüklerin korunması açısından asıl önemli olan, yargının diğer iktidar organlarından (yasama ve yürütmeden), daha doğrusu siyasi iktidardan ayrılığıdır. Kuvvetler ayrılığının ve buna bağlı olarak “denge ve denetleme” sisteminin temel gereklerinden biri, yasama ve yürütme

¹⁰ Fazıl Hüsnü Erdem, “Hükümet Sistemi Tartışmalarında Kuvvetler Ayrılığı (Dengesi) İlkesini Yeniden Düşünmek”, Yeni Türkiye, Sayı 51, Mart-Nisan 2013, s. 314.

tasarruflarının üçüncü bir güç olan yargı tarafından denetlenmesidir.¹¹ Yargının, bir yandan yasama ve yürütmenin anayasa ve yasalar tarafından kendileri için çizilen hukuki sınırları aşıp aşmadığını denetleyebilmesi, diğer yandan da siyasi iktidarın keyfi karar ve eylemlerinden dolayı bireyleri koruyabilmesi için her iki iktidardan da bağımsız olması gerekir.

Yargının varlık sebebi (hikmet-i vücudu), bireylerin hak ve özgürlüklerini devlet karşısında korumaktır. Yargının bu hayati işlevi gereği gibi yerine getirebilmesi, siyasi iktidardan bağımsız olmasını ve yargısal iktidarını kullanabileceği bir özerk alana sahip olmasını gerektirir. Bu sebeptendir ki, yargı; bireylerin hak ve özgürlüklerini güvence altına alabilmenin, herkese hak ettiğini teslim edebilmenin ve adaletli kararlar verebilmenin bir gereği olarak bağımsızlık zırhıyla donatılır. Yargıya tanınan bu ayrıcalık, adaleti sağlama amacına yöneliktir. Bu bağlamda yargı bağımsızlığı ilkesi başlıbaşına bir amaç değil, hukuki barışın gerçekleştirilmesinin bir aracıdır.¹² Başka bir deyişle, yargı bağımsızlığı, yargının tarafsızlığını sağlamaya yönelik bir araç-değerdir. Yargının tarafsızlığı ise, nihai amaç olan, yargının adil kararlar verebilmesinin bir araç-değeridir. Dolayısıyla asıl amaç, yargının adalet dağıtmasının sağlanmasıdır. Buna göre, yargının adaletli kararlar verebilmesi için tarafsız olması, tarafsız olabilmesi için de bağımsız olması gerekir.

Demokratik hukuk devletlerinde yargının bağımsızlığını ve tarafsızlığını sağlamaya dönük çeşitli mekanizmalar, ilkeler ve kurallar öngörülmektedir. Anayasal ve yasal düzenlemelere ve güvencelere rağmen -yerleşik demokrasilerde dahi- teorik olarak birbirinden bağımsız olması gereken siyasi iktidar ve yargı arasında zaman zaman problemler ve çatışmalar yaşanabilmektedir. Siyasi iktidarlar, doğaları gereği, hiçbir kayıpla kendilerini bağımlı kılmak istemediklerinden dolayı, yargı organlarını kendileri açısından ayak bağı olarak görebilmekte ve yargı iktidarlarıyla giriştikleri güç savaşında yargıya müdahale etme ve onun yetkilerini sınırlama çabası içerisine girebilmektedirler. Buna karşın, yargı organları da kendi yetki sınırlarını aşarak hukukilik denetiminin dışına taşıp yerindelik denetimi yaparak juristokratik eğilimler içerisine

¹¹ Zühtü Arslan, *Anayasa Teorisi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 29.

¹² Nur Centel, “Yargı Bağımsızlığı” *Anayasa ve Uyum Yasaları (13-14 Aralık 2002) Açık Oturum Tutanakları*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2003, s. 107.

girebilmektedir. Ancak zaman zaman yaşanan bu karşılıklı yetki tecavüzlerine rağmen, özellikle yerleşik demokrasilerde bu tür durumların arızı olduğunu belirtmek gerekir.

Hatırlatmak gerekir ki, yerleşik demokrasilerde siyasi iktidarlara yargı iktidarı arasında yetki tecavüzlerine çok sık rastlanılmaması, yargının kendisinden beklenen adalet dağıtma işlevini gereği gibi yerine getirmesi, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı ilkesinin önemli ölçüde hayata geçirilmesi ve yargıya olan güven duygusunun çok yüksek olması, sadece anayasal ve yasal düzenlemelerin mükemmelliğinden kaynaklanmamaktadır. Yerleşik demokrasilerdeki anayasal ve yasal güvencelere paralel düzenlemelere sahip olan kimi demokratik devletlerde yargı alanında çok ciddi sorunların yaşanıyor olması, hukuki güvencelerin tek başına yeterli olmadığını ortaya koymaktadır.

Bu durumda yerleşik demokrasilerde yargı mekanizmasının sağlıklı işlenmesini sağlayan hukuk ötesi parametrelere bakmak gerekir. Bu parametreler; siyasi sistemin çoğulcu ve özgürlükçü niteliği, siyasette ve toplumda uzlaşma kültürünün varlığı, birey ve toplum karşısında devleti araç-değer olarak gören bir zihniyetin yaygınlığı, toplumsal ve siyasi kutuplaşmanın yokluğu, siyasi rekabetin yıkıcı nitelikte olmaması, siyasetin çözmesi gereken sorunların yargıya havale edilmemesi, siyasi mücadelede yargının araçsallaştırılmaması, yargının bağımsız ve tarafsız olması gerektiğine ilişkin siyasi ve bürokratik elitler ile toplumda çok yüksek bir konsensüsün varlığı gibi topluma, kültüre ve siyasete dair önemli parametrelerdir.

III. TÜRKİYE'DE YARGININ HUKUK ÖTESİ SORUNLARI

A. Tarihi ve Siyasi Arka Plan

Türkiye'de hukuk ve yargı alanında yaşanan sorunlar yeni ortaya çıkmış, bugüne ait sorunlar değildir. Bu sorunlar, tarihsel süreklilik içerisinde dünden bugüne tevarüs eden, olağan dönemlerde kendisini çok fazla belli etmeyen, ancak kriz hallerinde ve olağanüstü dönemlerde ise alevlenerek yaşamın hemen her alanını olumsuz etkileyen sorunlardır. Bugünlerde her zamankinden çok daha fazla hukuk ve yargı alanında yaşanan sorunların belirginleşmesi, konuya ilişkin şikâyet ve rahatsızlıkların vatandaşlarca dillendirilmesinin temel nedeni, içinde bulunduğumuz olağanüstü haldir.

Gerçekten de, 15 Temmuz 2016’da gerçekleşen darbe teşebbüsü sonrası 21 Temmuz 2016’da ilan edilen, yedi kez uzatıldıktan sonra 18 Temmuz 2018’de sona erdirilen OHAL, bu dönemde çıkarılan ve birçok temel kanunda değişiklik yapan 32 OHAL kararnamesinin TBMM tarafından kanuna dönüştürülmesiyle kalıcı hale getirildi. Gerek OHAL döneminde ve gerekse kaldırılan OHAL’in “olağan hal”in içine monte edilerek kalıcı hale getirildiği bu dönemde yaşananlar, hukukun ve yargının sorunlu yapısını ve işleyişini gözler önüne sermektedir.

Bugün yaşananlar, Cumhuriyet Türkiye’sinin hemen her kriz dönemlerinde karşı karşıya olunan manzarayla büyük benzerlik göstermektedir. Adalet dağıtımında yaşanan sıkıntıların yalnızca bugünle sınırlı kalmayıp geçmişte sık sık yaşanmış olması, soruna kaynaklık eden tarihi arka plana bakmayı gerekli kılmaktadır.

Osmanlı-Türkiye modernleşme modelinin yukarıdan aşağıya yöntemlerle devlet eliyle yürütülmesi esasına dayalı olması, değişim ve dönüşümün “hukuk” vasıtasıyla gerçekleştirilmesini beraberinde getirmiştir. Osmanlı modernleşmesinin ilk evresinin “Tanzimat Dönemi” olarak adlandırılması, bu gerçekliğin açık bir ifadesini oluşturmuştur. Hukuki düzenlemeler vasıtasıyla arzulanan değişim ve dönüşümün gerçekleştirilmeye çalışılması, kaçınılmaz olarak “hukuk”u araçsallaştırmıştır. Hukuk sisteminin güçlü bir şekilde siyasal iktidardan etkilenmesi, yargının da iktidar tarafından şekillendirilmesine yol açmıştır. Kuvvetler ayrılığının bulunmadığı, güçlü bir merkeziyetçi anlayışın var olduğu, otoriter zihniyetin hâkim olduğu, devletin toplumdan ayrı bir varlık alanı olarak kabul edildiği ve kutsandığı, devletin sahipliği üzerine kurulu bir yönetici geleneğinin güçlü olduğu bir sistemde, hukuk ve yargı çok rahatlıkla siyasallaştırılan bir araç haline getirilebilmiştir.

Cumhuriyetle birlikte bu şemada çok önemli bir değişiklik yaşanmamıştır. Gerçi Tanzimat sonrasında hedeflenen “kanun devleti” olma konusunda önemli adımlar atılmış; hukuki ve yargısal düalizme son verilmiş, hukukun düzenli ve sistematik uygulaması gerçekleştirilmiştir. Ancak, erken cumhuriyet döneminde “tefrik-i kuvva” (kuvvetler ayrılığı) değil “tevhid-i kuvva” (kuvvetler birliği) prensibinin kabul edilmesi, yargının siyasi iktidarın bağımlı unsuru haline gelmesini kolaylaştırmıştır. Kuvvetler ayrılığı prensibinin, iktidarı sınırlayacağı ve muasır medeniyet seviyesine ulaşma çabalarını yavaşlatacağı düşünülmüştür. Erken dönem cumhuriyet rejimi, hedeflerini hızlı bir şekilde ve herhangi bir engel ve sınırlama olmaksızın gerçekleştirmede

kuvvetler birliği prensibini elverişli bir araç olarak görmüş; hukuk ve yargıyı da bu çerçevede değerlendirmiştir.

Erken cumhuriyet dönemine hâkim olan bu yaklaşım, çok partili siyasi hayata geçildikten sonraki dönemde de önemli ölçüde sürdürülmüştür. Çok partili siyasi hayata geçildikten sonraki uygulamasıyla 1924 Anayasası ve sonrasındaki 1961 ve 1982 Anayasalarının kuvvetler ayrılığına dayalı bir hükümet sistemini benimsemesi, erken cumhuriyet dönemine ait yaklaşımda çok fazla bir şey değiştirmemiştir. Buna ilave olarak, 1876 tarihli Kanun-i Esasi'den 1982 Anayasası'na kadar bütün anayasalarda yargı bağımsızlığı ilkesinin anayasal düzeyde güvence altına alınmış olması da, bir söylemden öteye geçememiş ve yargının siyasi iktidarlardan bağımsızlığını sağlayamamıştır.

Cumhuriyetin kurucu ideolojisi hukukun üstünlüğü idealine dayanmamış;¹³ hukuk ve yargı, cumhuriyet projesinin hayata geçirilmesinin birer kullanışlı aracı olarak kabul edilmiştir. Cumhuriyet projesindeki katı unsurların yumuşatıldığı ve daha esnek bir uygulamaya kavuşturulduğu görece demokratik dönemlerde de, bir taraftan kurucu ideolojinin devam eden etkisi, diğer taraftan da siyasi iktidarların yüksek maliyet oluşturduğu gerekçesiyle bağımsız yargıya geçit vermemeleri, hukuk ve yargıya yönelik kadim bakış açısında çok büyük bir değişiklik yaratmamıştır. Bunun doğal sonucu olarak yargı, siyasi iktidarları denetleme ve vatandaşları yönetim karşısında koruma görevini gereği gibi yerine getirememiştir. Böylece kanun devleti bir türlü hukuk devletine dönüşmemiştir. Hukuk devleti idealine yakınlaşıldığı dönemler olmuş, ancak bu dönemler kalıcı olamadığı gibi yerleşik demokrasilerin düzeyine de erişememiştir.

Kanun devletinin ötesine geçilip hukuk devleti idealine yakınlaşıldığı dönemler, siyasi çatışma ve kamplaşma ile toplumsal kutuplaşmanın düşük olduğu, demokrasi ve özgürlük pratiğinin görece iyi olduğu dönemlerdir. Cumhuriyet tarihi boyunca kısa aralıklarla yaşanan bu olağan dönemlerde hukuk ve yargı da bu olumlu gelişmelerden etkilenmiş; siyasetten nispi olarak özerkleşerek asli fonksiyonunu gereği gibi yerine getirebilmiştir. Buna karşın, özellikle devletin kurucu

¹³ M. Şükrü Hanioglu, "Eğitimde Reform "Hukuk Sorunumuz"u Çözebilir Mi?", Sabah, 16.09.2018.

ideolojisinin sorgulandığı ve bu bağlamda demokrasi ve özgürlük taleplerinin dillendirildiği, siyasi kavganın kızıştığı, iktidar mücadelesinin sertleştiği, siyasi çatışmaların yoğunlaştığı, toplumsal ayrışmanın belirginleştiği olağanüstü dönemlerde, hukuk devleti ideali bir yana, kanun devleti dahi ayaklar altına alınabilmiştir. Bu tür dönemlerde hukuk ve yargı çok kaba bir şekilde araçsallaştırılmış ve toplumsal ve siyasi muhalefeti bastırmada kullanılmıştır.

Cumhuriyet iktidarları, kendisine yönelik tehdidin yoğun olduğu ve bu tehdidi olağan hukuk ve olağan mahkemelerle gideremeyeceğini düşündüğü durumlarda, olağanüstü hukuk ve olağanüstü mahkemeleri devreye sokmakta hiçbir zaman tereddüt göstermemiştir. Hukuk ve yargı marifetiyle muhalefet bastırılmaya ve susturulmaya çalışılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan “İstiklâl Mahkemeleri”, 27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra kurulan “Yüksek Adalet Divanı” ve Cumhuriyet tarihinin önemli bir zaman diliminde faaliyet gösteren “Sıkıyönetim Mahkemeleri”, “Devlet Güvenlik Mahkemeleri” ve “Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemeleri” hep aynı amaçlarla kurulmuş ve görev ifa etmişlerdir¹⁴. Özellikle bu tür dönemlerde yargı organları, hak ve özgürlükleri güvence altına alma bir yana, tam tersine, hak ve özgürlükleri ihlal eden iktidarların baskı araçlarına dönüşmüş; adalet dağıtan kurumlar olarak değil, rejim ve/veya iktidar karşıtlarını yargılayıp cezalandıran ve iktidarların baskıcı politikalarını meşrulaştıran işlevler görmüştür.

B. Vesayetçi Sistem Kıskaçındaki Yargı

Cumhuriyet Türkiye’sinde cari olan siyasi sistemin temel özelliklerinden biri, “vesayetçilik” olmuştur. Vesayetçilik, Cumhuriyet tarihinin son on yılı hariç tümünde varlığını sürekli kılmış bir özelliktir. Cumhuriyetin modernleşme projesi hayata geçirilirken, devletçi seçkinler marifetiyle, kurucu ideolojinin ilke ve değerleri doğrultusunda toplum ve siyaset vesayet altında tutulmuştur. Çok partili siyasi hayata geçildikten sonra devletçi seçkinler ile siyasi seçkinler arasında gerçekleştirilen fiili mutabakat üzerinden bu vesayet ilişkisi sürdürülmeye çalışılmıştır. 1950-1960 arasında işleyen bu modeli yetersiz bulan devletçi seçkinler, 1960

¹⁴ Fazıl Hüsnu Erdem, “Türkiye’de ‘İdeolojik Devlet’ Gölgesinde Yargı ve Bağımsızlığı Sorunu”, Demokrasi Platformu, Sayı 2, Bahar 2005, s. 57.

darbesi sonrasında yaptığı yeni anayasayla bu kez vesayetçi sistemi anayasal düzeyde kurumsallaştırma yoluna gitmiştir.

1961 Anayasası, seçilmişlerin iktidarını sınırlayacak ve onları gözetim ve denetim altında tutacak anayasal kurumlar (Senato, Anayasa Mahkemesi, Milli Güvenlik Kurulu, Üniversite ve TRT) oluşturarak “vesayetçi demokrasi” anlayışını anayasal düzeyde kurumsallaştırmıştır. Siyasal seçkinlerin milli iradeyi fetişleştiren “çoğunlukçu demokrasi” anlayışını törpülemek amacıyla iktidarın paylaşılması ve sınırlanması yoluna gidilmesi, ilk bakışta olumlu karşılanması gerekirken, özellikle Anayasa Mahkemesi ve Milli Güvenlik Kurulu’nun pratiginden de anlaşılmalıdır ki, güdülen esas amaç, resmi ideolojiyle uyuşmayan her türlü düşünce ve yapılanmayı denetim altına almak ve sınırlı bir özgürlük, çoğulculuğun gelişimine olanak tanımak olmuştur.

1961 Anayasasıyla ilk kez kurumsallaşan, 1982 Anayasasıyla tahkim edilen vesayetçi sistem, 2010’lu yıllara kadar etkisini sürdürmüştür. Bu dönem içerisinde her vesayet kurumu, kendi anayasal konumuyla ilgili konularda seçilmiş iktidarlara vesayet ideolojisi çerçevesinde denetlemeye ve sınırlamaya gayret etmiştir. Anayasal düzenlemeyle kendisine alenen bu tür bir görev tevdi edilmemiş olsa da, her iki anayasaya (özellikle de 1982 Anayasasına) içkin olan ideolojik tercihin temel referans norm olarak kullanıma elverişli olması, yargı organları üzerinden de vesayetin işletilmesini kolaylaştırmıştır.

Yargı organları içerisinde -doğrudan siyasi organları ve yönetimi denetleme işlevleriyle beliren- idari yargı ve anayasa yargısı ile -devlet aleyhine suçlar ile devlet görevlilerinin işledikleri suçlarla sınırlı olarak- bir kısım ceza yargısı, verdikleri kararlarla toplum ve demokratik siyaset üzerinde vesayet kurmuştur. Bir vesayet odağı olarak kurgulanan yargı organları; toplumsal ve siyasi muhalefetin söylemsel ve eylemsel sınırlarını belirlemiş ve demokratik siyasetin meşru zemininin çerçevesini çizmiştir. Bu sınırları aşan ve meşru siyaset zemininin dışına taşan söylem ve eylemleri de cezalandırmıştır.

Yargının toplumu ve demokratik siyaseti dizayn etme, siyasi iktidarlara ders verme ve hatta hizaya çekme çabaları, yargının jüristokratik tavrı olarak değerlendirilmiş ve eleştirilmiştir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bu değerlendirme, gerçekliğin sadece bir yüzünü ifade ettiği için eksiktir.

Hiç şüphesiz, yargının hukukilik denetiminin dışına çıkıp siyaseten neyin doğru ya da neyin yanlış olduğuna karar vermeye kalkışması, verdiği kararlarla demokratik siyaseti yönetmeye ya da

yönlendirmeye çalışması asla kabul edilebilir değildir. Bu çerçevede yapılan eleştiriler doğrudur ve yerindedir. Ancak bu değerlendirmede eksik olan, böylesi bir tavır içerisinde giren yargının gerçekten bağımsız olmadığının dikkate alınmamasıdır.

Gerçekten de, yargının, “jüristokratik eğilim” olarak değerlendirilen bir tavır içerisinde girmesi, kuvvetler ayrılığı ilkesinin bir gereği olarak değil de, seçilmiş iktidarların tepesinde yer alan ve perde arkasında bulunan “vesayetçi devlet iktidarı”nın bir yönlendirmesi sonucu olarak ortaya çıkmıştır.¹⁵ Başka bir anlatımla yargı, bağımsız bir erk olarak kendi inisiyatifıyla değil, devlet iktidarının bağımlı ve uyumlu bir unsuru olarak böylesi bir tutum içerisinde girmiştir.

Türkiye’de yargı sorunu tartışılırken ihmal edilen ya da görmezlikten gelinen temel nokta, vesayetçi demokrasi anlayışının geçerli olduğu politik düzlemde yargının bağımsızlığı sorunudur. Vesayetçi demokrasi anlayışı; devletin gerçek sahipliği iddiasındaki bürokratik devlet elitlerinin kurucu ideoloji ekseninde seçilmiş iktidarları gözetlemesini, yönlendirmesini, denetlemesini ve demokratik siyasete sınır çizilmesini ifade eder.

Türkiye’de 2010’lara kadar zayıflayarak da olsa devam eden vesayetçi demokrasi pratiği, yasama ve yürütme organlarının yanı sıra yargının da bağımsız hareket etme kapasitesini, sınırları devletçi elitlerce belirlenmiş resmi ideolojiyle kayıtlamıştır. Buna göre, nasıl ki parlamento ve hükümet sınırlı bir alanda politika üretip uygulamak zorunda ise, yine aynı şekilde yargılama makamları da bu “mahfuz ve mahrem alan”ın gereklerine uygun kararlar almak zorunda bırakılmıştır. Buna bağlı olarak, Türkiye’de yargının “devlet iktidarından bağımsızlığı” sorunu yaşanmıştır. Ve bu sorun, çok daha derin ve karmaşık bir sorun olarak kendisini hissettirmiştir. Yargının siyasi iktidardan bağımsızlığı sorunu, aysbergin görünen kısmını; yargının devlet iktidarından bağımsızlığı ise, aysbergin görünmeyen kısmını temsil etmiştir.¹⁶

Vesayetçi demokrasi pratiğinde, devletin bekası ve buna yönelik tehditler, sınırları ve çerçevesi cumhuriyetçi elitlerce çizilen resmi ideolojinin iki kurucu unsuru (milliyetçilik ve laiklik) referans alınarak

¹⁵ M. Şükrü Hanioğlu, “Siyaset ve adalet”, Sabah, 02.07.2017.

¹⁶ Fazıl Hüsnü Erdem, “Yargının Siyasi İktidar ve Devlet İktidarı Karşısında Bağımsızlığı Sorunu”, Prof. Dr. Hüseyin HATEMİ’ye Armağan, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Sayı 6, Eylül 2005, s. 129.

şekillendirilmiştir. Buna göre, resmi ideolojinin kurucu unsurlarıyla bağdaşmayan farklılıklar ve bunlardan kaynaklanan talepler, devletin bekası açısından tehlikeli görülmüş; bölücülük ve irtica yaftasıyla gayri meşru ilan edilerek bastırılmaya çalışılmıştır. Anayasa Mahkemesi tarafından haklarında kapatma kararı verilen siyasi partilerin sadece bu iki gerekçeyle siyasi yaşamlarına son verilmiş olması, kurucu ideolojinin hassasiyetlerini ortaya koyduğu gibi, yüksek mahkemenin bu amaçla siyasallaştırılışını da gözler önüne sermiştir.

Devlet elitlerinin siyasi elitler üzerindeki vesayetinin çerçevesini çizen kurucu ideolojinin “devletçi” niteliği, toplumsal ve siyasal kültür üzerinde olduğu gibi, yargı kültürü ve pratiği üzerinde de olumsuz etki yaratmıştır. Kurucu ideoloji açısından devlet; birey ve toplumdan bağımsız bir varlık alanı olarak tasavvur edilmiş, merkezi bir öneme sahip kılınmış, kutsanmış ve vatandaşların hizmetinde bir “araç” değil, başlıbaşına bir “amaç” olarak görülmüştür.¹⁷ Böylece “devletin bekası”, her türlü değer ve amacın fevkinde temel bir referansa dönüşmüştür.

Devletin bekasının ve ideolojik referanslarının hukukun üstünlüğü ilkesine karşı normatif ve siyasal öncüllüğünün kabul edildiği bir siyasal ortamda, pozitif hukuka ve yargıya yüklenen misyon, devleti korumak ve kollamaktır;¹⁸ yani, “bekçi-yargıç” misyonudur. Bekçi-yargıç, kararlarında evrensel hukuka ve vicdani kanaatlerine göre değil, devletin ideolojik tercihlerine uygun kararlar verecektir. Hukukun üstünlüğünü değil, devletin üstünlüğünü esas alacaktır. Devleti hukukla kayıtlamak yerine, hukuku, devletin “hikmetinden sual olun(a)mayan” yüce menfaatlerine adayacaktır.

Nitekim, Türkiye’de vesayetçi devlet iktidarı, bir taraftan pozitif hukuk kuralları, diğer taraftan da bu kuralları pozitivist bir anlayış çerçevesinde yorumlayıp uygulayan bekçi-yargıçlar vasıtasıyla korunmaya çalışılmıştır. Gerçekten de, vesayetçi demokrasi pratiğinde yargıya biçilen rol, kurucu ideoloji doğrultusunda demokratik siyaseti ve toplumsal muhalefeti kontrol etmek, çizilen sınırları aşanları

¹⁷ Erdem, Türkiye’de ‘İdeolojik Devlet’ Gölgesinde Yargı ve Bağımsızlığı Sorunu, s. 55.

¹⁸ Erdem, Türkiye’de ‘İdeolojik Devlet’ Gölgesinde Yargı ve Bağımsızlığı Sorunu, s. 56.

cezalandırmak olmuştur. Yargıya biçilen bu rol, siyasi içerikli davalarda verilen mahkumiyet kararlarıyla yerine getirilmiştir.¹⁹

C. Siyasetin Çözüm Üret(e)memesinin ve Siyasi Mücadelenin Araçsallaştırdığı Yargı

Yargı sorununun hukuk-ötesi parametrelerinden bir diğeri de, siyasetin çözmesi gereken sorunların çözümsüz bırakılıp yargıya havale edilmesidir. Türkiye’de cari olan siyasi sistemin niteliğinden, siyasi zihniyet ve siyaset yapma tarzından kaynaklanan bu yaklaşım tarzı, yargının itibarsızlaştırılmasına hizmet etmiştir. Yaklaşık bir asırlık cumhuriyet tarihi boyunca siyaset eliyle uzlaşma temelinde çözülemeyen bütün sorunlar, kaçınılmaz olarak yargıya intikal etmiş, yargı üzerinden bu sorunlara ilişkin talepler bastırılmaya ve cezalandırılmaya çalışılmıştır. Azınlıklar meselesi, Alevi meselesi, Kürt meselesi ve İslami kesimlerin meselesi gibi sosyo-kültürel alanda yaşanan sorunların siyaset marifetiyle çözülmemesi, bu alanlardaki sorunların yargıya havale edilmesi, yargının araçsallaşmasına ve siyasallaşmasına yol açmıştır.

Türkiye’de sadece iç politika konuları değil, diplomatik yollarla çözülebilecek olan dış politika sorunları da -Rahip Brunson davasında olduğu gibi- zaman zaman yargıya intikal ettirilmiş ve yargı siyasi iktidarlarca kabaca kullanılmıştır. Bu şekilde araçsallaştırılan yargı, toplum nezdinde çok ciddi güven kaybına uğramıştır. İktidarların bu tavırlarında, bir hakemlik makamı olarak yargıya yönelik evrensel düzeyde var olan meşruiyet algısı etkili olmuştur. İktidarlar, bu meşruiyet algısını kullanarak, kendi iradelerini yargı üzerinden ifade etmeye çalışmışlardır. Ancak bütün bu tavırlar, sonuçta yargıya çok büyük zarar vermiştir.

Benzeri bir sorun da, yargının iktidar mücadelesinin yürütüldüğü bir zemin olarak kullanılmasıdır. Türkiye’de siyasi partiler arasındaki rekabette, iktidarda olan siyasi partilerin ve/veya devlet iktidarının kendi muhaliflerini yargı kararları üzerinden tasfiye etme geleneği maalesef çok güçlüdür. Cumhuriyetin kuruluşundan Anayasa Mahkemesi’nin göreve başlamasına kadar ki dönem içerisinde birçok siyasi parti yerel mahkeme kararlarıyla kapatılmıştır. Kapatma gerekçeleri, irtica ve sosyalizm olmuştur. Anayasa Mahkemesi’nin kuruluşundan bugüne kadar ise 25

¹⁹ Erdem, Türkiye’de ‘İdeolojik Devlet’ Gölgesinde Yargı ve Bağımsızlığı Sorunu, 56.

parti hakkında kapatma kararı verilmiş; bunlardan 7'si teknik sebeplerden ötürü, 18'i ise siyasi nedenlerle kapatılmıştır. Bu 18 siyasi partiden 14'ü “bölünmez bütünlük ilkesine”, 4'ü ise “laik devlet” ilkesine aykırılıktan dolayı kapatılmıştır. Kapatma gerekçelerini resmi ideolojinin iki önemli kurucu unsuru olan “milliyetçilik” ve “laiklik” ilkelerine aykırılık oluşturmuştur.²⁰

Bu veriler, çoğulcu ve özgürlükçü olmayan siyasi sistemlerde yargının iktidarlar tarafından nasıl araçsallaştırıldığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu denli hoyratça araçsallaştırılan ve siyasallaştırılan yargının topluma güven vermesinden, bağımsızlığından ve tarafsızlığından söz etmek mümkün değildir.

İktidardaki AK Parti'nin siyasi hikâyesinde de, siyasi rekabet ve mücadelede yargının nasıl kullanıldığına dair çok sayıda veri yer almaktadır. AK Parti'nin ana gövdesini oluşturan siyasi hareketin içinden çıktığı Refah Partisi ile Fazilet Partisi'nin AYM tarafından kapatılması, Partinin kurucu üyelerinden Recep Tayyip Erdoğan'ın Siirt'te bir miting esnasında okuduğu bir şiirden dolayı hakkında açılan davada mahkumiyet kararı verilmesi, 2007 yılında Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanlığı seçiminin AYM'nin meşhur “367 kararı”yla engellenmesi, 2008 yılında laiklik ilkesine aykırılık iddiasıyla AK Parti hakkında AYM'de dava açılması, 7 Şubat 2012'deki MİT krizi ve 17-25 Aralık Operasyonları, siyasi aktör ve siyasi parti düzeyindeki tasfiyelerde yargının nasıl kullanıldığını ve araçsallaştırıldığını açıkça ortaya koymaktadır.

Türkiye'de hemen her toplumsal kesimin ve bunların siyasi uzantılarının yargı marifetiyle terbiye edildiğine ve hizaya çekildiğine dair bir hikayesi vardır. Son yirmi yıl içerisinde yaşanan siyasi yargılamalara bakıldığında, toplumun ve siyasetin geniş bir yelpazesinin yargı üzerinden cezalandırılmaya ve tasfiye edilmeye çalışıldığı görülecektir. 28 Şubat yargılamaları, Ergenekon ve Balyoz yargılamaları, KCK-PKK yargılamaları ve nihayet FETÖ yargılamaları, bunların en çarpıcı örnekleri olarak verilebilir.

²⁰ Bkz. Fazıl Hüsnü Erdem, “Türk Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Siyasal Partilerin Kapatılması: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, Hukuk ve Adalet, Sayı 3, Sonbahar 2004, s. 252-301.

En son yaşanan 15 Temmuz 2016 tarihli askeri darbe teşebbüsü ve sonrasındaki gelişmeler, Türkiye’de cari olan siyasi sistemin niteliği, hâkim siyaset anlayışı ve bunlarla bağlantılı olarak yargının konumu ve yargıya biçilen rol hakkında aydınlatıcı veriler sunmaktadır. Ulusal ve uluslararası düzeyde yaygın bir örgütlenme ağına sahip olan FETÖ’nün, darbe öncesinde yargıda çok güçlü bir kadrolaşmaya gittiği anlaşılmıştır. Henüz siyasileşmemiş sivil görünümlü bir toplumsal hareketin gizli den gizliye yargıda kadrolaşması, yargı üzerinden sosyal, ekonomik ve siyasi güç devşirme çabasının bir gereği olarak düşünülmüştür.

FETÖ hareketinin, özellikle emniyet ve yargıda kadrolaşması, hedeflerine ulaşmada yargının işlevsel bir konuma sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu hareket, devleti topyekun ele geçirme stratejisini hayata geçirmede kendilerine engel gördükleri bütün bireyleri, toplumsal kesimleri siyasi aktörleri ve siyasi odakları itibarsızlaştırmak, etkisizleştirmek ve tasfiye etmek amacıyla emniyet üzerinden başlattıkları operasyonları yargı kararları aracılığıyla tamamlamıştır. “FETÖ’cü yargılama yöntemi” olarak da adlandırılabilir bu yöntemde, adli kolluk görevini icra eden emniyet güçlerinin hazırladıkları fezlekeler ceza soruşturması aşamasında savcılıklar eliyle iddianameye, yerel mahkeme tarafında hükme, Yargıtay’ın onama kararıyla da kesin hükme dönüştürülmüştür. Böylece, devleti ele geçirme yolunun taşları yargı üzerinden dizilmiştir. Darbe teşebbüsü öncesinde yargıyı güç devşirmede bir araç olarak kullanan FETÖ yapılanması, muhtemeldir ki, darbe teşebbüsünün başarılı olması halinde siyasi hedeflerini hayata geçirmede yine yargıyı kullanacaktır.

İktidarın darbe girişiminin başarısızlıkla sonuçlanması sonrasındaki uygulamaları da benzer nitelikte olmuştur. Darbe girişimi sonrasında alınan OHAL kararı ve başlatılan FETÖ yargılamaları, OHAL’in ilanına sebebiyet veren darbe teşebbüsü ve onun arkasındaki FETÖ yapılanmasıyla sınırlı kalmamış, toplumsal ve siyasal muhalefetin topyekun bastırılmasında ve suskun bir toplum yaratılmasında yargı, - cumhuriyet tarihi boyunca görülmedik ölçüde- etkin bir aparat olarak kullanılmıştır. Siyasi iktidarın beklentilerini karşılamayan kararlar alan yargıçlar açığa alınarak, ihraç edilerek ya da görev yerleri değiştirilerek cezalandırılmıştır. Böylece, mutlak anlamda bağımlı ve uyumlu bir yargı yaratılmaya çalışılmıştır. Sonuçta yargı, hiç olmadığı kadar hırpalanmış, yaralanmış, bağımsızlığını ve tarafsızlığını çok büyük ölçüde kaybetmiş ve güven kaybına uğramıştır.

D. Kültürel ve Zihinsel Kodlar

Türkiye’de yargı sorununun tarihi ve siyasi arka planına, Cumhuriyet tarihinde baskın olan vesayetçi sistem pratiğine ve siyasetin işleyiş tarzına bakıldığında, bütün bunların belirli bir kültürel dokuya ve zihniyet dünyasına tekabül ettiği görülür. Yargı sistemi, hatta yargı sisteminin de içinde bulunduğu ve bir parçası olduğu genel siyasi sistem ile kültürel ve zihinsel kodlar arasında karşılıklı olarak birbirini besleyen bir ilişki mevcuttur. Yargı sistemini ve onun bir parçası olduğu siyasi sistemi oluşturan kurallar ve kurumlardan ziyade, bu sistemleri somutlaştıran, bunlara rengini ve ruhunu veren kültürel ve zihinsel kodlar daha fazla belirleyicidir. Gerçekten de, yargı ve onu çevreleyen siyasi sistemin aktörlerinin davranışlarını belirlemede kültür ve zihniyet çok daha etkindir. Zira, sistemleri (hukuk sistemi, yargı sistemi, yönetim sistemi, eğitim sistemi, siyasi partiler sistemi vb.) ayakta tutan, hayatıyet ve ruh veren, sistemin beşeri unsurunu oluşturan insandır ve insanın davranışlarını belirleyen kültürel ve zihinsel kodlardır.

Türkiye’de bütün alt sistemlerin ve bu arada hukuk ve yargı sisteminin işleyişinde tayin edici olan kültürel ve zihinsel kodlar, sayısız parametrenin bir araya gelmesi ve etkisiyle yüzlerce yıllık tarihin imbiğinden süzülerek geçmişten bugüne aktarılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, mirasçısı olduğu Osmanlı Devleti’nin toplumsal ve siyasal hayatına egemen olan kültürel ve zihinsel kodları kendi tarihselliğine uyarlayarak devam ettirmiştir.

Cumhuriyet Türkiye’sinin Osmanlıdan miras aldığı kültürel ve zihinsel kodların başında “devletçilik” gelmektedir. Toplumsal kültüre ve siyasal yaşama baskın olan devletçilik anlayışı, toplumun ürettiği bütün maddi ve manevi değerleri devletin hizmetine sunmaya ve bütün yaşam alanlarını devletin emir ve talimatları doğrultusunda düzenlemeye yöneliktir. Böylesi bir anlayış içerisinde bireye, sivilliğe, sivil topluma, özgürlüğe ve özerkliğe yer yoktur. Her türlü bireysel varoluş *a priori* düşman olarak görüldüğünden, “dış düşman”ın yanı sıra “iç düşman” kategorisi yaratılarak devletin vazgeçilmezliği üretilmekte, çoğulculuk ve çeşitlilik baskılanmakta ve hatta yok edilmektedir.²¹

İslam’ın siyasi geleneği ile İran ve Bizans İmparatorluklarının monist yapılarını kendi devlet mantığı içinde bir araya getiren Osmanlı

²¹ Mehmet Ali Kılıçbay, Cumhuriyet Ya Da Birey Olmak, İmge Kitabevi, Ankara, 1994, s. 30-32.

Devleti, hiçbir özerk kurum ve yapının yeşermesine müsaade etmemiştir.²² Kendi iktidarına rakip herhangi bir güç veya iktidar odağına geçit vermeyen Osmanlı Devleti, kendisinin devrettiği yetkilerden kaynaklanan iktidar temerküzlerini de mahkum etmiştir.²³ Farklı bir söyleyişle, kapsayıcı olan bu devlet, kendi iktidarını sınırlayacak ya da ona gölge düşürecek olası iktidar odaklarına tahammül göstermemiştir.

Tekçi, merkeziyetçi ve hikmet-i hükümetçi olan bu siyasi gelenek, devlete aşkın/transandal bir nitelik kazandırmış ve bu durum devletin varlık ve bekasını adeta mistik bir saplantı haline getirmiştir.²⁴ Öyle ki, “devletin bekası”, her türlü değer ve amacın fevkinde temel bir referansa dönüşmüştür. Nitekim bu anlayış, devletin bekası adına kardeş katline dahi cevaz vermiştir. Devletin bekası söylemini besleyen bu hikmet-i hükümetçi anlayış karşısında hukuka ve yargıya düşen görev, devletin yüce menfaatlerini korumak olmuştur.

Osmanlı’dan tevarüs eden bu devletçi siyasi kültür, modern argümanlarla desteklenerek Cumhuriyet Türkiye’sinde de hâkim kültürel kalıp olarak varlığını sürdürmüştür. Devletin a priori bir değer, toplumun huzur, barış ve refahının ise a posteriori bir ürün olarak kurgulanmasına devam edilmiştir. Toplumsal olarak “devlet baba” yaklaşımıyla bu kurgu beslenmiştir. Netice itibarıyla devletçilik, devlet ve toplum katmanlarının ortak zihniyetine dönüşmüştür.²⁵

Böylece devletçilik, Cumhuriyet Türkiye’sinde sivil toplumun olabildiğince geri kalmasına ve bir türlü gelişmemesine neden olduğu gibi, siyasi toplumun “memurlar cumhuriyeti”nden ibaret kalmasına, yani bürokratik devlet geleneğinin pekişmesine de yol açmıştır.²⁶ Sivil toplumun zayıflığında, sivil kültürel değerlerin toplum katında neşvünema bulması engellendiği gibi, sivil toplum üzerinden iktidarın denetlenmesi de mümkün kılınmamıştır. Osmanlıdan tevarüs eden güçlü bürokratik yönetim tarzı ise, demokratik yapıların kurumsallaşmasını ve demokratik değerlerin içselleştirilmesini engellemiştir.

²² Kılıçbay, Cumhuriyet Ya Da Birey Olmak, s. 156.

²³ Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu’nun Devleti Batı’nın Cumhuriyeti, Genişletilmiş 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s. 101.

²⁴ Mustafa Erdoğan, “ ‘Hikmet-i Hükümet’ten Hukuk Devletine Yol Var Mı?’, Doğu Batı, Sayı 13, Kasım, Aralık, Ocak 2000-01, s. 51.

²⁵ Kaya, s. 243.

²⁶ Kılıçbay, Cumhuriyet Ya Da Birey Olmak, s. 157.

Osmanlı siyaset ve yönetim tarzının baskın karakteri olan devletçilik geleneğinin temelinde yatan “hikmet-i hükümet” anlayışı da Cumhuriyet Türkiyesi’nde kesintisiz bir şekilde varlığını devam ettirmiş hâkim bir kültürel ve zihinsel kalıp olmuştur. Bu anlayışa göre, devletin ve devlet adına görev icra edenlerin/devletluların yapıp ettiklerinin hikmetinden sual olun(a)maz, devletin her türlü eylem, işlem ve kararında vatandaşların idrak edemeyecekleri bir hikmet saklıdır. Siyasi toplum, sivil toplumun kendi ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturduğu bir aygıt ya da araçsal bir organizasyon değil, tam tersine, toplumdaki bağımsız bir zatiyet alanı olarak Devlet’in bir türevi ya da tecessüm etmiş halidir. Bu bağlamda devlet, toplumun yarattığı ve ona bağımlı bir aygıt değildir. Zira Devlet, “kutsal”dır, en hafif değerlendirmeye “yüce”dir. Bu durumda siyasi sistemin ve bu arada onun birer parçası olan hukuk ve yargı sisteminin amacı bu kutsal ya da yüce devletin varlığını ve bekasını korumak ve kollamaktır. Böylesi bir devlet ve siyaset anlayışı karşısında demokrasinin ve ondan daha fazlası hukuk devletinin yeşermesi ve kökleşip pekişmesi çok güçtür.²⁷

Osmanlıdan miras kalan bu devletçi toplumsal ve siyasal kültürün hukuktaki yansıması pozitivist hukuk yaklaşımı olmuştur. Hukuku devlet merkezli olarak okuyan bu yaklaşım, hukuk ve yargı alanında olduğu kadar toplumsal düzlemde de yaygın bir kabul görmüştür. Bu bağlamda devletçilik, Türkiye’nin sosyo-legal olgularını şekillendiren güçlü bir zihniyet unsuru haline gelmiştir.²⁸

Devletin bekası söyleminin ve kutsal devlet anlayışının siyasal ve toplumsal kültüre hakim olduğu Türkiye’de, yargının, başta yüksek mahkemeler olmak üzere ana kütlesi, ağırlıklı olarak “Devlet”le uyum içinde hareket etmeye büyük özen göstermiştir. Bu katı devletçi kültürel kodlar sadece devlet seçkinlerinin değil, siyasi seçkinlerin ve toplumun da kahır ekseriyetinin zihniyet dünyasında önemli bir yer işgal etmiştir.

Devletçi kültürel kod, yargı mensuplarınca da içselleştirilmiştir. Her ne kadar Anayasa tarafından, yargı yetkisinin “Türk milleti adına” kullanılacağı hüküm altına alınmışsa da, yargıçlarımızın önemli bir kısmı, esas itibarıyla “millet adına” değil, “Devlet adına” yetki kullandıkları izlenimi vermiştir.²⁹ Tıpkı vatandaş kütlesinin büyük çoğunluğu gibi

²⁷ Erdoğan, s. 55.

²⁸ Kaya, s. 236, 243.

²⁹ Erdem, Türkiye’de ‘İdeolojik Devlet’ Gölgesinde Yargı ve Bağımsızlığı Sorunu, s. 57.

yargı mensupları da devleti siyasal açıdan nötr bir kurumsal yapı ya da bir hizmet organizasyonu olarak değil, daha çok varlıklarını borçlu oldukları yüce bir değer olarak görmüşlerdir. Böyle bir zihniyete sahip olan hakim ve savcıların, kendilerini “Devletin memurları” ya da “Devletin bekçileri” olarak görmeleri ve bu doğrultuda kararlar vermeleri çok zor olmamıştır.

Nitekim yargı mensuplarının ve toplumun yargıya ilişkin algı ve zihniyet kalıplarını ortaya koymak amacıyla “Yargıda ve Yargıya Dair Algı ve Zihniyet Kalıpları Projesi” kapsamında “derinlemesine mülakatlar” yapılarak gerçekleştirilen iki önemli çalışma, bu tespitleri doğrular veriler içermektedir.³⁰

Toplumun yargı algısını ölçmek amacıyla yapılan çalışmada, görüşmecilerin çoğunda yargıyı devletle özdeşleştirme yönünde güçlü bir eğilim tespit edilmiştir. Yargı ile devlet arasında özdeşlik kuran bu yaklaşıma paralel olarak, yargı bir “devlet kurumu” olarak da değerlendirilmiştir. Mahkeme ve adliyeye ilişkin toplumsal algı da bu yönde tezahür etmiştir. Mahkeme ya da adliye binalarına, hizmet alınan ya da kamu hizmeti üretilen bir mekân olarak değil, bir “devlet kapısı” olarak bakılmıştır. Ayrıca görüşmecilerin önemli bir kısmı, mahkemelerin “devleti ilgilendiren konularda tarafsız davranmadığı” kanaatini paylaşmıştır.³¹

Toplumun hukuk algısını ölçmeye yönelik sorulan sorulara verilen cevaplarda da hukuk-devlet özdeşliği tespit edilmiştir. Hukuka dair tanımlarda, hukukun, devletin tayin ediciliğinde işleyen tek yönlü bir süreç olarak algılandığı görülmüştür. Eğitim düzeyi ne olursa olsun, görüşmecilerin hiçbiri hukukun millet iradesini veya onayını gerektiren bir sözleşme olabileceğine ilişkin bir görüş ileri sürmediği gibi, hukuku evrensel normlara referansla tanımlayan bir görüşmeciye de rastlanılmamıştır. Hukukun, doğrudan devlete referansla tanımlanmasının özellikle “devletçi-muhafazakâr” kesimde çok daha belirgin olduğu tespit edilmiştir.³²

³⁰ Bu çalışmalar için bkz. Mithat Sancar / Eylem Ümit Atılgan, “Adalet Biraz Es Geçiliyor...” Demokratikleşme Sürecinde Hâkimler ve Savcılar, TESEV Yayınları, İstanbul, 2009; Mithat Sancar / Suavi Aydın, “Biraz Adil, Biraz Değil...” Demokratikleşme Sürecinde Toplumun Yargı Algısı, TESEV Yayınları, İstanbul, 2009.

³¹ Sancar / Aydın, s. 8-10, 65.

³² Sancar / Aydın, s. 16.

Hâkim ve savcıların algı ve zihniyet kalıplarını ölçmeye yönelik gerçekleştirilen çalışmada da, toplumsal algıya benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Sözgelimi, hâkim ve savcılardan oluşan görüşmecilerden hiçbiri, yargının devlete yaklaşımında tarafsız olduğunu tereddütsüz bir şekilde savunmamıştır. Bundan da öte, görüşmecilerden bir kısmı yargıda devletin kollanmasının gerekli ve yerinde olduğunu savunmuştur. Yine aynı şekilde, yargıyı bir “devlet kurumu” ve mahkemeyi de bir “devlet kapısı” olarak gören toplumsal algıya paralel olarak, bir kısım hâkim ve savcı da kendilerini “devlet memuru” olarak gördüklerini ifade etmiştir. Ayrıca, görüşmeci hâkim ve savcıların azımsanamayacak bir kısmı, yargıda tarafsızlıktan sapma tavrının münferit değil, yaygın bir durum olduğunu ileri sürmüştür.³³

Hâkim ve savcıların kendilerini “devlet memuru” olarak algılamaları, yargıda yaygın olan “devletçi tutum”un önemli kaynaklarından birini oluşturmaktadır.³⁴ Böyle bir algı, yargıda “devleti kollama” yönünde bir refleksin yerleşmesine yol açmaktadır. Nitekim, bu refleksin/eğilimin, bir kısım hâkim ve savcı arasında güçlü olduğu yapılan görüşmelerle tespit edilmiştir. Bir görüşmeci, bu eğilimin özellikle taşrada yaygın olduğunu; temkinli bir dil kullanarak bu olgunun varlığına işaret eden bir savcı, bu tür iddiaların dile getirilmesinin ve kamuoyunda tartışılmasının doğru olmadığını; bir başka savcı da, savcıların devletin hassasiyetlerini gözetmesi gerektiğini; bir başka görüşmeci, her devletin kendisini korumaya hakkının olduğunu; bir hâkim, siyasi iktidardan beklenti içinde olan yargı mensupları arasında bu tür eğilimlerin var olduğunu; meslekte tecrübeli bir hâkim ise, yargıda devleti kayırma ve kollama konusunda geçmişten bugüne genel bir eğilimin bulunduğunu ifade etmiştir.³⁵

Derinlemesine mülakat yöntemiyle gerçekleştirilen söz konusu çalışmaların verilerinden hareketle bir genelleme yapmak doğru olmamakla birlikte, gerek toplumda ve gerekse yargı mensuplarında devletçi bir eğilimin var olduğunu söylemek mümkündür. Referans alınan çalışmaların günümüzden yaklaşık on yıl önce gerçekleştirildiğini ve o dönemde -günümüze nazaran- sivil ve özgürlükçü değerlerin çok daha güçlü ve siyasi iklimin çok daha ılımlı olduğunu hatırlatmak gerekir. Aradan geçen on yıl -ve özellikle de son üç yıl- içerisinde özgürlükçü ve

³³ Sancar / Atılğan, s. 120, 61, 119.

³⁴ Sancar / Atılğan, s. 61.

³⁵ Sancar / Atılğan, s. 122-125.

çoğulcu demokrasi perspektifinde yaşanan gerileme, otoriterleşme ve baskıcı siyaset tarzındaki gelişme dikkate alındığında, devletçi eğilimin toplumda ve yargı mensupları nezdinde daha da arttığını ve yaygınlaştığını ifade etmek abartılı bir değerlendirme olmasa gerek. Son yıllarda daha da güçlenen bu eğilim; yargı erkinin kuvvetler ayrılığı ilkesine dayalı bir bilinçle değil, bütünsel devlet kavrayışıyla algılanmasında, yargı-devlet özdeşliğine dair algıda ve devlet ile devlet görevlilerinin taraf olduğu davalarda yargının devleti ve onu temsil edenleri kolladığı yönündeki algıda kendisini göstermektedir. Böylesi bir algıyı yaratan ve besleyen de, toplumun kılcal damarlarına kadar sirayet etmiş olan devletçi kültürel ve zihinsel kodlardır. Bu kodların yaygın ve güçlü olduğu bir toplumsal-siyasal vasatta yargının bağımsızlığını ve tarafsızlığını sağlamak, dolayısıyla yargıdan adalet dağıtmasını, iktidarı denetlemesini, özgürlükleri korumasını ve toplumsal barışı sağlamasını beklemek de gerçekçi değildir.

IV. SONUÇ VE KISA BİR ÖNERİ

Türkiye’de yargı alanında yaşanan sorunların çözümüne yönelik tartışma ve arayışlarda ağırlıklı olarak mevzuattan kaynaklanan eksiklikler dile getirilmektedir. Bu bağlamda, yargının gerçek anlamda bağımsız ve tarafsız olamamasının nedeni olarak, yürütme organına, yargının işleyişine müdahale imkânı tanıyan anayasal ve yasal düzenlemeler gösterilmektedir. Pozitif hukukumuzun, yargıya müdahaleye geçit veren bir özelliğe sahip olduğu ve siyasilerin bundan yararlandıkları doğru olmakla birlikte, söz konusu bakış açısı, sorunları tek başına kurumsal zaaflarla açıkladığı için, bütüncül olmaktan uzak, eksik bir bakış açısıdır.

Hiç şüphesiz, anayasal ve yasal düzenlemelerde yürütme organının yargıya müdahalesine kapı aralayan birtakım düzenlemeler mevcuttur. Bu düzenlemelerin araladığı kapıdan hemen bütün iktidarların zaman zaman içeri girdikleri, yargıda kadrolaşıp yargıyı kendi nüfuzları altına almaya çalıştıkları bilinmektedir. Ancak, buna rağmen söz konusu bakış açısı, yargının hukuk ötesi sorunlarını dikkate almayan bir yaklaşımı ifade ettiğinden dolayı eksiktir.

Yargı meselesi bütüncül bir bakış açısıyla ele alındığında, yargı alanında yaşanan sorunların, anayasal ve yasal düzenleme eksikliğinden ziyade, siyasi sistemin niteliğinden, işleyişinden ve onu besleyen kültürel ve zihinsel kodlardan kaynaklandığı görülecektir.

Gerçekten de, Türkiye’de adalet dağıtmakla görevli yargının yaşadığı sorunlar, çok büyük ölçüde, içinde yer aldığı ve doğrudan etkilendiği siyasi sistemin ve siyasi kültürün olumsuz özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Birer alt sistemler olarak hukuk ve yargı sistemlerinin de içinde yer aldığı cari siyasi sistemin ideolojik, devletçi, tekçi, merkezîyetçi, çoğunlukçu, yasakçı, kutuplaştırıcı, çatışmacı ve otoriter özellikleri ve buna paralel olarak toplumsal ve siyasal kültürde yaygın olan hoşgörüsüzlük, güvensizlik, eşitsizlik, ayrımcılık, otoriterlik, ataerkillik ve cemaatçilik gibi kültürel kodlar, yargının sistem içerisindeki konumlanışını, misyonunu ve işleyişini doğrudan etkilemektedir.

Devletin resmi bir ideolojiyle tanımlandığı ve kutsandığı, siyasal çoğulculuğun ve özgürlüklerin bastırıldığı bir toplumsal-siyasal ortamda ve buna eşlik eden zihniyet dünyasında, esas itibarıyla, gerçek anlamda bir demokrasiden ve hukukun üstünlüğünden söz etmek mümkün olmadığı gibi, yargının böylesi bir devletten bağımsız olması da mümkün değildir. Zira, yargı, ancak çoğulcu ve özgürlükçü bir demokratik siyasal sistem içerisinde bağımsız ve tarafsız olabilir.³⁶

Siyasi sisteme ve kültürel kodlara ilişkin bu olumsuz özelliklerin katılaştığı kriz dönemlerinde ve olağanüstü hallerde, yargı, çok kaba bir şekilde siyasi iktidarın ve/veya devlet iktidarının bağımlı bir unsuru haline gelmekte, kendi asli fonksiyonunu bağımsız ve tarafsız bir şekilde yerine getirebilmesi mümkün olamamaktadır. Bu durumda araçsallaşan ve siyasallaşan yargının güvenilirliği ve kamuoyundaki tarafsızlık imajı zedelenmektedir. Yargının “tarafsız hakem” olması konusunda kuşkuların yaygınlaşması, her şeyden önce adalet sisteminin çöküşünü hızlandırmaktadır. Bu da “mülk”ün (devletin) temellerinin sarsılması anlamına gelmektedir. Böyle bir yargı, iktidarı denetleme ve hak ve özgürlükleri güvence altına alma işlevini yerine getiremediğinden dolayı meşruluk krizine düşmektedir.

Siyasi sisteme ait negatif özelliklerin esnediği, görece özgürlükçü ve çoğulcu olunan dönemlerde ise, yargının belirli bir ölçüde siyasi iktidarlardan bağımsız hareket edebilme ve adalet dağıtabilme kapasitesi genişleyebilmektedir. Dolayısıyla, siyasi iklim de, yargının rolü ve işleyişinde temel bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

³⁶ Erdem, Yargının Siyasi İktidar ve Devlet İktidarı Karşısında Bağımsızlığı Sorunu, s. 132.

Bu durumda kısa vadede atılması gereken ilk adım, siyasi iklimi yumuşatmak ve bir an önce normalleşmeyi sağlamak olmalıdır. Orta ve uzun vadede de ise yapılması gereken, hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına dayalı çoğulcu ve özgürlükçü bir demokratik sistemi inşa etmektir. Buna paralel olarak da, toplumsal ve siyasal kültürün söz konusu değerler ekseninde dönüştürülmesine de çaba harcamaktır.

KAYNAKÇA

- ARSLAN, Zühtü: Anayasa Teorisi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005.
- CENDEL, Nur: “Yargı Bağımsızlığı” Anayasa ve Uyum Yasaları (13-14 Aralık 2002) Açık Oturum Tutanakları, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, ss. 105-125, Ankara, 2003.
- ERDEM, Fazıl Hüsnü: “Hükümet Sistemi Tartışmalarında Kuvvetler Ayrılığı (Dengesi) İlkesini Yeniden Düşünmek”, Yeni Türkiye, Sayı 51, ss. 313-318, Mart-Nisan 2013.
- ERDEM, Fazıl Hüsnü: “Türk Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Siyasal Partilerin Kapatılması: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, Hukuk ve Adalet, Sayı 3, ss. 252-301, Sonbahar 2004.
- ERDEM, Fazıl Hüsnü: “Türkiye’de ‘İdeolojik Devlet’ Gölgesinde Yargı ve Bağımsızlığı Sorunu”, Demokrasi Platformu, Sayı 2, ss. 51-69, Bahar 2005.
- ERDEM, Fazıl Hüsnü: “Yargının Siyasi İktidar ve Devlet İktidarı Karşısında Bağımsızlığı Sorunu”, Prof. Dr. Hüseyin HATEMİ’ye Armağan, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Sayı 6, ss. 127-132, Eylül 2005.
- ERDOĞAN, Mustafa: “‘Hikmet-i Hükümet’ten Hukuk Devletine Yol Var mı?”, Doğu Batı, Sayı: 13, ss. 45-57, Yıl: 2000-01.
- GÖZLER, Kemal: “Hukuk Nereye Gidiyor? Gözlemler ve Sorular”, <http://www.anayasa.gen.tr/hukuk-nereye-gidiyor.htm>, (Yayın Tarihi: 12.12.2018).
- HANIOĞLU, M. Şükrü: “[Eğitimde reform “hukuk sorunumuz”u çözebilir mi?](#)”, Sabah, 16.09.2018.
- HANIOĞLU, M. Şükrü: “Siyaset ve Adalet”, Sabah, 02.07.2017.
https://d.barobirlik.org.tr/2018/20180903_adliyilaciliskonusma.pdf
(Erişim Tarihi: 27.03.2019).
- <https://worldjusticeproject.org/> (Erişim Tarihi: 27.03.2019).
- https://www.ab.gov.tr/files/ceb/Progress_Reports/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf (Erişim Tarihi: 29.03.2019).

https://www.ab.gov.tr/siteimages/pub/komisyon_ulke_raporlari/2018_turkiye_raporu_tr.pdf (Erişim Tarihi: 29.03.2019).

<https://www.barobirlık.org.tr/Haberler/turkiye-barolar-birligi-baskani-av-prof-dr-metin-feyzioglundun-2017-2018-adli-yil-acilis-mesaji-78203> (Erişim Tarihi: 27.03.2019).

HÜRRİYET, 29.04.2016.

KAYA, Emir: Hukuk Zihniyeti, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016.

KILIÇBAY, Mehmet Ali: Doğu’nun Devleti Batı’nın Cumhuriyeti, Genişletilmiş 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2001.

KILIÇBAY, Mehmet Ali: Cumhuriyet Ya Da Birey Olmak, İmge Kitabevi, Ankara, 1994.

SANCAR, Mithat / ATILGAN, Eylem Ümit: “Adalet Biraz Es Geçiliyor...” Demokratikleşme Sürecinde Hâkimler ve Savcılar, TESEV Yayınları, İstanbul, 2009.

SANCAR, Mithat / AYDIN, Suavi: “Biraz Adil, Biraz Değil...” Demokratikleşme Sürecinde Toplumun Yargı Algısı, TESEV Yayınları, İstanbul, 2009.